स्नातक तह तृतीय बर्ष पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन ४३१ मा आधारीत

पाठ्यक्रम, पाठ्यांश र पाठ्यपुस्तक बिचको समबन्ध

एकाई १

लेखक

अप्सरा श्रेष्ठ

बिषयसुची

परिचय (Introduction) 3

१. पाठ्यक्रमको अवधारणा र महत्व 3

२. सिलेबस (पाठ्यांश) को अर्थ र विशेषता 5

३. पाठ्यपुस्तकको भूमिका र महत्व 8

४. पाठ्यक्रम, सिलेबस र पाठ्यपुस्तक बीचको अन्तरसम्बन्ध 9

५. मूल्यांकन र मूल्यमापनमा यिनको भूमिका 12

६. नेपालमा पाठ्यक्रम विकासको सन्दर्भ 13

क. ऐतिहासिक सन्दर्भ 13

ख. वर्तमान सन्दर्भ (२०८२ सम्म) 14

ग. चुनौती र अवसर 15

७. निष्कर्ष 15

पाठ्यक्रम, सिलेबस (पाठ्यांश) र पाठ्यपुस्तक बीचको सम्बन्ध

परिचय (Introduction)

सामान्य तया बिषयगत रुपको ज्ञान वा सिप आर्जनको लागी तयार पारिएको विस्तृत कार्ययोजनालाई पाठ्यक्रम भनिन्छ । पाठ्यक्रम ज्ञान वा सिप सिक्ने शिर्षकहरुको विस्तृत रुप तिनीहरुमा लगाउनुपर्ने समय ज्ञान वा सिप सिकिने शिक्षण विधि शिक्षक र बिद्यार्थीका क्रियाकलापहरु बिद्यार्थीले सिकेका ज्ञान सिप मूल्याङ्कन प्रक्रिया र पृष्ठपोषण विधिसमेत समाबेश भएको हुन्छ ।

पाठ्यांश भनेको पाठहरूको अंश हो। पाठ्यांशलाई सिलेबस (Syllabus) कोर्सेस अफ स्टडी (courses of study) भन्ने गरीन्छ कनै पनि कक्षामा पढाउने बिषय हुन्छन ती सबै बिषयहरुमा पहिलो दोश्रो तेश्रो दशौ एकाईहरु हुन्छन हरेक एकाईमा पाठहरु हुन्छन यी पाठहरुको सुची बनाईएको हुन्छ यस्ता सुची निर्माणले शिक्षकलाई कुन पाठमा कति कति अंशहरु छन ती अंशलाहरुलाई कसरी पढाउने भनि कार्ययोजना बनाउन सजिलो पार्दछ । पाठ्यक्रममा भएका विभिन्न अंशहरूमध्ये एक अंश पाठ्यांश हो।

शिक्षा प्रणालीको आधारभूत तत्वहरू मध्ये पाठ्यक्रम (Curriculum), सिलेबस (Syllabus) र पाठ्यपुस्तक (Textbook) प्रमुख हुन्। यी तीनैले शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई निर्देशित गर्छन् तर तिनको स्तर, दायरा र उद्देश्य फरक हुन्छन्। पाठ्यक्रमलाई शिक्षा प्रणालीको व्यापक योजना मानिन्छ, सिलेबसलाई यसको ठोस रूप र पाठ्यपुस्तकलाई कार्यान्वयनको मुख्य औजार। नेपालको सन्दर्भमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (CDC) ले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा (National Curriculum Framework) मार्फत यी तत्वहरूलाई व्यवस्थित गरेको छ। यो पुस्तकमा यी बीचको सम्बन्धलाई विस्तृत रूपमा, विद्यार्थीहरूले सजिलै बुझ्ने गरी व्याख्या गरिएको छ।

पाठ्यक्रमले शिक्षा केका लागि, किन र कसरी दिने भन्ने समग्र दृष्टिकोण दिन्छ भने सिलेबसले विषयगत विषयवस्तु र लक्ष्यहरू निर्दिष्ट गर्छ। पाठ्यपुस्तक भने सिलेबसअनुसार तयार पारिएको सामग्री हो जसले शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रत्यक्ष सहयोग पुर्यासउँछ। यी तीनबीच अन्तरसम्बन्धित छन्—पाठ्यक्रमबाट सिलेबस बन्छ र सिलेबसबाट पाठ्यपुस्तक। यदि पाठ्यक्रम राम्रो छ भने सिलेबस र पाठ्यपुस्तक प्रभावकारी हुन्छन्।

१. पाठ्यक्रमको अवधारणा र महत्व

पाठ्यक्रम भनेको विद्यालय वा शैक्षिक संस्थामा हुने सम्पूर्ण सिकाइ अनुभवहरूको योजनाबद्ध संरचना हो। यो केवल किताबी ज्ञान मात्र होइन, विद्यार्थीको सर्वांगीण विकास (ज्ञान, सीप, मूल्य, व्यवहार) लाई समेट्छ। पाठ्यक्रमको अवधारणा भनेको कुनै पनि शैक्षिक संस्थामा विद्यार्थीहरूले प्राप्त गर्ने सम्पूर्ण सिकाइ अनुभवहरूको योजनाबद्ध , उद्देश्यपूर्ण र संरचित रूप हो। यो केवल किताबी ज्ञान वा विषयवस्तुको सूची मात्र नभई विद्यार्थीको बौद्धिक , भावनात्मक, सामाजिक, शारीरिक र नैतिक विकासलाई समेट्ने व्यापक योजना हो। पाठ्यक्रमले 'के सिकाउने, किन सिकाउने, कसरी सिकाउने र कति सिकाइएको छ भन्ने ' जस्ता आधारभूत प्रश्नहरूको जवाफ दिन्छ। यसको महत्व अत्यन्त गहिरो छ किनकि राम्रोसँग तयार पारिएको पाठ्यक्रमले शिक्षालाई दिशा प्रदान गर्छ, राष्ट्रिय लक्ष्य र सामाजिक आवश्यकतासँग जोड्छ , विद्यार्थीमा जीवनोपयोगी सीप, मूल्य, व्यवहार र दक्षता विकास गर्छ, शिक्षकलाई पढाउने मार्गदर्शन दिन्छ र समग्रमा शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर निर्धारण गर्छ। नेपाल जस्तो विविधतायुक्त देशमा पाठ्यक्रमले स्थानीय संस्कृति, भाषा र आवश्यकतालाई पनि समेटेर समावेशी तथा सान्दर्भिक शिक्षा सुनिश्चित गर्नुपर्छ, जसले गर्दा विद्यार्थीहरू केवल परीक्षामा मात्र होइन, वास्तविक जीवनमा पनि सफल र जिम्मेवार नागरिक बन्न सक्छन्।

प्रसिद्ध परिभाषाहरू:

- हिल्डा टाबा (Hilda Taba, 1962) अनुसार: पाठ्यक्रम भनेको विद्यार्थीको आवश्यकता अनुसार सिकाइ अनुभवहरूको चयन, संगठन र मूल्यांकन हो।
- मरे प्रिन्ट (Murray Print, 1993) ले पाठ्यक्रम विकासलाई तीन चरणमा व्याख्या गरेका छन्: संगठन (Organization), विकास (Development) र अनुप्रयोग (Application)। यसमा आवश्यकता विश्लेषणबाट सुरु भई उद्देश्य , विषयवस्तु, क्रियाकलाप र मूल्यांकनसम्म पुग्छ।
- नेपालको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा (CDC, 2071 B.S. revised) मा पाठ्यक्रमलाई राष्ट्रिय लक्ष्यसँग जोडेर हेरेको छ —जस्तै समावेशी शिक्षा , जीवनोपयोगी सीप र स्थानीय आवश्यकता।

पाठ्यक्रमको दायरा व्यापक हुन्छ। यसमा औपचारिक (पाठ्यक्रम) , अनौपचारिक (विद्यालय संस्कृति) र लुकेको (hidden curriculum—जस्तै अनुशासन, सहकार्य) तत्वहरू समावेश हुन्छन्। नेपालमा CDC ले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण दिशानिर्देश (2060 B.S.) मार्फत स्थानीय आवश्यकतामा आधारित पाठ्यक्रम बनाउने व्यवस्था गरेको छ।

पाठ्यक्रमले शिक्षा प्रणालीलाई दिशा दिन्छ। यसले विद्यार्थीलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी बनाउन मद्दत गर्छ।

२. सिलेबस (पाठ्यांश) को अर्थ र विशेषता

सिलेबस (पाठ्यांश) भनेको पाठ्यक्रमको ठोस , विषयगत र सीमित रूप हो जसले कुनै विशेष कक्षा, विषय वा कोर्समा सिकाइने विषयवस्तुहरूको विस्तृत सूची , क्रम, समय विभाजन, सिकाइ उपलब्धिहरू (learning outcomes) र मूल्यांकनको आधारहरू निर्दिष्ट गर्छ। यो पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि बनाइने 'कार्ययोजना' जस्तै हो जसले शिक्षकलाई 'के-के पढाउने , कति घण्टामा, कुन क्रममा र कसरी जाँच्ने ' भन्ने स्पष्ट मार्गदर्शन प्रदान गर्छ। सामान्यतया सिलेबसलाई 'पाठ्यक्रमको साँघुरो अर्थ ' पनि भनिन्छ किनकि यो समग्र पाठ्यक्रमको तुलनामा केवल विषयवस्तु र लक्ष्यहरूमा केन्द्रित हुन्छ , जबकि पाठ्यक्रमले विद्यार्थीको सर्वांगीण विकास , मूल्य, सीप र अनुभवहरूलाई पनि समेट्छ। नेपालको सन्दर्भमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (CDC) ले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा (National Curriculum Framework) अनुसार विभिन्न तह र विषयका लागि सिलेबस तयार पार्छ, जसमा कक्षा-स्तरका उपलब्धि, एकाइहरू, उपएकाइहरू, शिक्षण समय र परीक्षाको ढाँचा समावेश हुन्छन्।

क. सिलेबसका प्रमुख विशेषताहरू (विशेषता) निम्नानुसार छन्:

- **विषयगत र निर्दिष्टता** : सिलेबसले एक विशेष विषय वा कक्षाको लागि मात्र विषयवस्तु तोक्छ, जस्तै कक्षा १० को विज्ञान सिलेबसमा भौतिक विज्ञान , रसायन विज्ञान र जीव विज्ञानका एकाइहरू स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुन्छन्।
- **क्रमबद्धता र संरचना** : विषयवस्तुलाई तार्किक क्रममा व्यवस्थित गरिन्छ —सजिलोबाट कठिनतर्फ, आधारभूतबाट उन्नततर्फ। यसले शिक्षणलाई व्यवस्थित बनाउँछ।
- **समय-आधारित**: प्रत्येक एकाइ वा उपएकाइका लागि कति घण्टा लाग्छ भन्ने स्पष्ट तोकिन्छ, जसले शिक्षकलाई पाठ योजना बनाउन सजिलो हुन्छ।
- **सिकाइ उपलब्धि केन्द्रित** : केवल 'के पढाउने' मात्र होइन, 'विद्यार्थीले के सिक्नुपर्छ' (जस्तै ज्ञान, समझ, प्रयोग, विश्लेषण) भन्ने पनि उल्लेख गर्छ।
- **मूल्यांकनसँग जोडिएको**: परीक्षा ढाँचा, प्रश्नको प्रकार (वस्तुगत, विषयगत), अंक विभाजन र मूल्यांकन मापदण्ड समावेश हुन्छ।
- **परिवर्तनशीलता**: समय, समाज र आवश्यकताअनुसार परिवर्तन हुन्छ। नेपालमा CDC ले समय-समयमा सिलेबस संशोधन गर्छ , जस्तै राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७१ अनुसार जीवनोपयोगी र समावेशी बनाइएको छ।

- **पाठ्यपुस्तकको आधार**: सिलेबसअनुसार नै पाठ्यपुस्तक तयार पारिन्छ, जसले गर्दा शिक्षण सामग्री सिलेबससँग मिल्छ।
- **शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि उपयोगी** : शिक्षकलाई पढाउने सीमा दिन्छ भने विद्यार्थीलाई तयारीको दायरा बुझाउँछ।

सिलेबसले पाठ्यक्रमको व्यापक दृष्टिकोणलाई व्यावहारिक र कार्यान्वयनयोग्य बनाउँछ। यदि सिलेबस राम्रो र अद्यावधिक छ भने शिक्षण प्रभावकारी हुन्छ , तर यदि यो पुरानो वा अव्यावहारिक छ भने विद्यार्थीको सिकाइमा बाधा पुग्छ। नेपालमा सिलेबसलाई राष्ट्रिय एकरूपता कायम राख्दै स्थानीय आवश्यकता समेट्ने प्रयास गरिएको छ , जसले शिक्षा प्रणालीलाई थप सान्दर्भिक बनाउँछ। यसरी सिलेबस पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक बीचको पुलको रूपमा काम गर्छ।

ख. सिलेबस र पाठ्यक्रम बीचको भिन्नता:

- पाठ्यक्रम समग्र योजना हो भने सिलेबस त्यसको एक भाग मात्र।
- पाठ्यक्रमले 'किन' र 'के' सिकाउने भन्ने भन्छ भने सिलेबसले 'के-के विषय', 'कति समय' र 'कसरी मूल्यांकन' भन्ने निर्दिष्ट गर्छ।
- उदाहरण: नेपालको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचामा आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा भाषा , गणित, विज्ञान, सामाजिक अध्ययन आदि क्षेत्रहरू छन्। सिलेबसले प्रत्येक विषयको एकाइ, उपएकाइ र घण्टा तोक्छ।

सिलेबसलाई पाठ्यक्रमको 'साँघुरो अर्थ' पनि भनिन्छ। यो शिक्षकलाई पढाउने क्रम र सामग्री दिन्छ तर समग्र अनुभव दिन सक्दैन। नेपालमा सिलेबस CDC ले बनाउँछ र यसलाई पाठ्यपुस्तकको आधार मानिन्छ।

आधार (Basis of Difference)	**पाठ्यक्रम (Curriculum)**	**सिलेबस (Syllabus / पाठ्यांश)**
परिभाषा (Definition)	शिक्षा प्रणालीको समग्र योजना , उद्देश्य, सिकाइ अनुभव , मूल्य, सीप सर्वांगीण विकासको व्यापक ढाँचा।	पाठ्यक्रमको ठोस तथा विषयगत रूप; कुनै विशेष विषय/कक्षामा सिकाइने विषयवस्तु, समय र उपलब्धिको विस्तृत सूची।
दायरा (Scope)	व्यापक र समग्र (सम्पूर्ण शिक्षा प्रणाली, तह वा कार्यक्रम)।	साँघुरो र विषय-केन्द्रित (एक विषय वा कक्षामा सीमित)।
प्रकृति (Nature)	सैद्धान्तिक, नीतिगत तथा	व्यावहारिक तथा वर्णनात्मक

आधार (Basis of Difference)	पाठ्यक्रम (Curriculum)	सिलेबस (Syllabus / पाठ्यांश)
	निर्देशात्मक (Theoretical & Prescriptive)।	(Practical & Descriptive)।
उद्देश्य (Purpose)	राष्ट्रिय/संस्थागत लक्ष्यसँग जोडेर विद्यार्थीको सर्वांगीण विकास , जीवनोपयोगी सीप र सामाजिक आवश्यकता पूरा गर्ने।	शिक्षकलाई पढाउने क्रम , समय र मूल्यांकनको स्पष्ट सीमा दिने ; विद्यार्थीलाई परीक्षा तयारीको दायरा बुझाउने।
समावेश हुने तत्वहरू (Components)	शिक्षा उद्देश्य , सिद्धान्त, सिकाइ क्षेत्रहरू, शिक्षण विधि, मूल्यांकन नीति, लुकेको पाठ्यक्रम , स्थानीय आवश्यकता आदि।	विषयवस्तुको सूची , एकाइ/उपएकाइ, समय विभाजन (घण्टा) , सिकाइ उपलब्धि, परीक्षा ढाँचा र अंक विभाजन।
स्तर (Level)	राष्ट्रिय/संस्थागत स्तर (जस्तै: राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७१)।	कक्षा/विषय स्तर (CDC द्वारा जारी सिलेबस)।
तयार पार्ने निकाय (Prepared by)	CDC, शिक्षा मन्त्रालय , राष्ट्रिय स्तरका विज्ञहरू।	CDC द्वारा विषयगत विज्ञहरू।
परिवर्तनको अवधि (Duration of Change)	लामो समय (५-१० वर्ष वा बढीमा संशोधन)।	मध्यम समय (३-५ वर्षमा संशोधन)।
उदाहरण (Example - नेपालको सन्दर्भमा)	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७१: आधारभूत तहमा समावेशी शिक्षा , जीवनोपयोगी सीप , मूल्य शिक्षा , स्थानीय सन्दर्भ आदि।	कक्षा १० को विज्ञान सिलेबस: एकाइहरू (भौतिक , रसायन, जीव), प्रत्येकको घण्टा , सिकाइ उपलब्धि र SEE परीक्षाको ढाँचा।
सम्बन्ध (Relationship)	समग्र योजना → यसबाट सिलेबस बन्छ।	पाठ्यक्रमको ठोस रूप → यसले पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयनयोग्य बनाउँछ।

३. पाठ्यपुस्तकको भूमिका र महत्व

पाठ्यपुस्तक भनेको सिलेबसअनुसार तयार पारिएको लिखित सामग्री हो जसले शिक्षक र विद्यार्थीलाई सिकाइमा सहयोग गर्छ। यो पाठ्यक्रम र सिलेबसको कार्यान्वयनको मुख्य औजार हो।पाठ्यपुस्तक शिक्षा प्रणालीको सबैभन्दा प्रत्यक्ष र प्रभावकारी औजार हो जसले पाठ्यक्रमको समग्र उद्देश्य र सिलेबसको विषयवस्तुलाई व्यावहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्छ। यो सिलेबसअनुसार तयार पारिएको लिखित सामग्री हो जसमा क्रमबद्ध पाठहरू , स्पष्ट व्याख्या, उदाहरणहरू, चित्रहरू, अभ्यासहरू, प्रश्नोत्तरहरू र क्रियाकलापहरू समावेश हुन्छन्, जसले शिक्षकलाई पढाउने मार्गदर्शन दिन्छ र विद्यार्थीलाई स्व-अध्ययन तथा सिकाइलाई सहज बनाउँछ। पाठ्यपुस्तकको मुख्य महत्व यसको एकरूपता, पहुँचयोग्यता र विश्वसनीयतामा छ—नेपाल जस्तो देशमा CDC द्वारा प्रकाशित पाठ्यपुस्तकले सबै विद्यार्थी (ग्रामीण वा शहरी) लाई समान स्तरको ज्ञान उपलब्ध गराउँछ, शिक्षणमा गुणस्तर कायम राख्छ र परीक्षाको तयारीमा सहयोग पुर्यानउँछ। यसले पाठ्यक्रमको भावना बोकेर मात्र होइन , विद्यार्थीमा ज्ञान, समझ, विश्लेषणात्मक क्षमता, समस्या समाधान सीप र मूल्य विकासलाई पनि प्रोत्साहन दिन्छ। यद्यपि पाठ्यपुस्तक पूर्ण शिक्षा होइन, यो सहयोगी सामग्री मात्र हो , तर राम्रोसँग लेखिएको र अद्यावधिक पाठ्यपुस्तकले शिक्षण- सिकाइ प्रक्रियालाई प्रभावकारी, रोचक र जीवनउन्मुख बनाउँछ, जसले गर्दा विद्यार्थीहरूले किताबी ज्ञानलाई वास्तविक जीवनसँग जोड्न सक्छन्।

पाठ्यपुस्तकको विशेषता:

- सरल भाषा, चित्र, उदाहरण र अभ्यासहरू समावेश।
- सिलेबसका विषयवस्तुलाई क्रमबद्ध रूपमा प्रस्तुत।
- नेपालमा CDC ले पाठ्यपुस्तक प्रकाशन गर्छ जसले राष्ट्रिय एकरूपता कायम राख्छ।

पाठ्यपुस्तक पाठ्यक्रमको 'प्रतिनिधित्व' मात्र हो, पूर्ण होइन। धेरै शिक्षकहरूले पाठ्यपुस्तकलाई नै पाठ्यक्रम ठान्छन् जुन गलत हो। पाठ्यपुस्तक सहयोगी सामग्री हो , पाठ्यक्रमको लक्ष्य हासिल गर्नका लागि।पाठ्यपुस्तकको विशेषता निम्नानुसार छन्। यी विशेषताहरूले पाठ्यपुस्तकलाई प्रभावकारी शिक्षण-सिकाइको मुख्य औजार बनाउँछन्, विशेष गरी नेपाल जस्तो देशमा जहाँ CDC द्वारा प्रकाशित पाठ्यपुस्तकहरू राष्ट्रिय स्तरमा प्रयोग हुन्छन्।

- **सिलेबससँग पूर्ण रूपमा मिल्ने** : पाठ्यपुस्तक सिलेबसका सबै एकाइ , उपएकाइ, सिकाइ उपलब्धि र समय विभाजनअनुसार तयार पारिन्छ। यसले विषयवस्तु छुटाउने वा बढी गर्ने समस्या हुँदैन।

- **क्रमबद्ध र तार्किक संरचना** : विषयवस्तु सजिलोबाट कठिनतर्फ, आधारभूतबाट उन्नततर्फ क्रममा प्रस्तुत गरिन्छ। यसले विद्यार्थीको बुझाइलाई क्रमिक रूपमा विकास गर्छ।
- **सरल, स्पष्ट र उचित भाषा** : भाषा विद्यार्थीको उमेर, कक्षा स्तर र बुझाइ क्षमतासँग मेल खाने हुन्छ। जटिल शब्दहरूको सट्टा सरल नेपाली (वा सम्बन्धित भाषा) प्रयोग गरिन्छ।
- **चित्र, चित्रकला, नक्सा र उदाहरणहरूको प्रयोग** : जटिल अवधारणालाई बुझाउन चित्र , डायग्राम, फोटो, तालिका र वास्तविक जीवनका उदाहरणहरू समावेश हुन्छन् , जसले सिकाइलाई रोचक र दृश्यात्मक बनाउँछ।
- **अभ्यास, प्रश्न र क्रियाकलापहरू**: प्रत्येक पाठ वा एकाइको अन्त्यमा विभिन्न प्रकारका प्रश्न (वस्तुगत, छोटो उत्तर , लामो उत्तर , विश्लेषणात्मक) र क्रियाकलापहरू हुन्छन् जसले विद्यार्थीको समझ जाँच्न र सीप विकास गर्न मद्दत गर्छ।
- **शिक्षक तथा विद्यार्थी दुवैका लागि उपयोगी** : शिक्षकलाई पढाउने क्रम, विधि र उदाहरण दिन्छ भने विद्यार्थीलाई स्व-अध्ययन, परीक्षा तयारी र संदर्भ सामग्रीको रूपमा काम गर्छ।
- **एकरूपता र पहुँचयोग्यता** : राष्ट्रिय स्तरमा CDC ले प्रकाशन गर्ने भएकाले सबै विद्यार्थी (शहरी-ग्रामीण, धनी-गरिब) लाई समान गुणस्तरको सामग्री उपलब्ध हुन्छ।
- **मूल्य र संस्कृति समावेश** : नेपालको सन्दर्भमा पाठ्यपुस्तकले राष्ट्रियता , समावेशिता, बहुसांस्कृतिकता, पर्यावरण संरक्षण, लैङ्गिक समानता जस्ता मूल्यहरूलाई पनि समेट्छ।
- **अद्यावधिक र सान्दर्भिक** : समय-समयमा संशोधन हुने भएकाले पुराना जानकारी हटाई नयाँ विज्ञान, प्रविधि, सामाजिक परिवर्तन र स्थानीय आवश्यकतासँग जोडिन्छ।
- **आकर्षक र टिकाउ डिजाइन** : राम्रो कागज, रङ्गीन छाप, उचित फन्ट साइज र बाइन्डिङले पढ्न र बोक्न सजिलो हुन्छ।

यी विशेषताहरूले पाठ्यपुस्तकलाई केवल किताब मात्र नभई सिकाइको जीवन्त माध्यम बनाउँछन्। तर याद राख्नुपर्ने कुरा के हो भने, पाठ्यपुस्तक सिलेबसको कार्यान्वयन औजार हो, पूर्ण शिक्षा होइन—शिक्षकको व्याख्या, अतिरिक्त सामग्री र व्यावहारिक क्रियाकलापसँग जोड्दा मात्र यसको पूर्ण महत्व प्राप्त हुन्छ।

४. पाठ्यक्रम, सिलेबस र पाठ्यपुस्तक बीचको अन्तरसम्बन्ध

सिलेबस (पाठ्यांश) , पाठ्यक्रम (Curriculum) र पाठ्यपुस्तक (Textbook) बीचको भिन्नता निम्नानुसार टेबलमा स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। यो तुलना नेपालको शिक्षा प्रणाली (CDC को राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा र सामान्य शैक्षिक अवधारणा) लाई आधार मानेर तयार पारिएको हो।

आधार (Basis of Difference)	**पाठ्यक्रम (Curriculum)**	**सिलेबस (Syllabus / पाठ्यांश)**	**पाठ्यपुस्तक (Textbook)**
परिभाषा (Definition)	शिक्षा प्रणालीको समग्र योजना, उद्देश्य, सिकाइ अनुभव, मूल्य, सीप र सर्वांगीण विकासको व्यापक ढाँचा।	पाठ्यक्रमको ठोस तथा विषयगत रूप; कुनै विशेष विषय/कक्षामा सिकाइने विषयवस्तु, समय र उपलब्धिको विस्तृत सूची।	सिलेबसअनुसार तयार पारिएको लिखित/मुख्य सामग्री; पाठ, उदाहरण, चित्र, अभ्यास समेटिएको पुस्तक।
दायरा (Scope)	व्यापक र समग्र (सम्पूर्ण शिक्षा प्रणाली , तह वा कार्यक्रम)।	साँघुरो र विषय-केन्द्रित (एक विषय वा कक्षामा सीमित)।	अझ साँघुरो ; सिलेबसको एक भाग मात्र (पाठ्य सामग्रीको प्रतिनिधित्व)।
स्तर (Level)	राष्ट्रिय/संस्थागत स्तर (जस्तैः राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७१)।	कक्षा/विषय स्तर (CDC द्वारा जारी सिलेबस)।	कक्षा/विषय स्तरको कार्यान्वयन औजार (CDC प्रकाशित पाठ्यपुस्तक)।
उद्देश्य (Purpose)	शिक्षा केका लागि , किन र कसरी दिने भन्ने समग्र दृष्टिकोण दिने।	के-के विषय , कति समयमा, कसरी मूल्यांकन गर्ने भन्ने निर्दिष्ट गर्ने।	सिलेबसलाई क्रियाशील बनाउने, शिक्षक-विद्यार्थीलाई प्रत्यक्ष सहयोग पुर्याईउने।
समावेश हुने तत्वहरू (Components)	उद्देश्य, सिद्धान्त, सिकाइ क्षेत्र , विधि, मूल्यांकन नीति , लुकेको पाठ्यक्रम आदि।	विषयवस्तुको सूची , एकाइ/उपएकाइ, समय विभाजन, सिकाइ उपलब्धि, परीक्षा ढाँचा।	पाठहरू, व्याख्या, उदाहरण, चित्र, अभ्यास, प्रश्नोत्तर, क्रियाकलाप आदि।
प्रकृति (Nature)	सैद्धान्तिक तथा नीतिगत (Theoretical & Policy-oriented)।	व्यावहारिक तथा निर्देशात्मक (Practical & Directive)।	व्यावहारिक तथा सामग्री-केन्द्रित (Concrete & Material-based)।
तयार पार्ने निकाय (Prepared by)	CDC, MOE, राष्ट्रिय स्तरका विज्ञहरू (राष्ट्रिय ढाँचा)।	CDC द्वारा विषयगत विज्ञहरू।	CDC वा स्वीकृत प्रकाशकहरू (सिलेबसअनुसार)।
परिवर्तनको अवधि (Duration of Change)	लामो समय (५-१० वर्ष वा बढी)।	मध्यम समय (३-५ वर्षमा संशोधन)।	सिलेबस फेरिएपछि वा आवश्यकताअनुसार (प्रायः

आधार (Basis of Difference)	पाठ्यक्रम (Curriculum)	सिलेबस (Syllabus / पाठ्यांश)	पाठ्यपुस्तक (Textbook)
			सिलेबससँगै)।
उदाहरण (Example)	नेपालको आधारभूत तह पाठ्यक्रम ढाँचा: समावेशी शिक्षा, जीवनोपयोगी सीप आदि।	कक्षा १० को नेपाली विषय सिलेबस: एकाइ १- कविता, समय २० घण्टा , उपलब्धि-समझ आदि।	कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तक: "नेपाली" किताबमा पाठहरू र अभ्यासहरू।
सम्बन्ध (Relationship)	समग्र योजना → यसबाट सिलेबस बन्छ।	पाठ्यक्रमको ठोस रूप → यसबाट पाठ्यपुस्तक बन्छ।	सिलेबसको कार्यान्वयन औजार → पाठ्यक्रमको भावना बोक्छ तर पूर्ण होइन।

नोट: धेरै शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूले पाठ्यपुस्तकलाई नै सिलेबस वा पाठ्यक्रम ठान्छन् , तर यो गलत हो। पाठ्यक्रम सबैभन्दा माथिल्लो तह हो , सिलेबस त्यसको संकुचित रूप र पाठ्यपुस्तक सिलेबसको सहयोगी सामग्री मात्र हो। राम्रो शिक्षा प्राप्त गर्न यी तीनलाई सही ढंगले बुझ्नु आवश्यक छ।

यी तीन एकअर्कासँग जोडिएका छन्:

- **पाठ्यक्रम → सिलेबस → पाठ्यपुस्तक** यो क्रम हो।
- पाठ्यक्रमले समग्र लक्ष्य (जस्तै जीवनोपयोगी सीप, मूल्य) दिन्छ।
- सिलेबसले त्यसलाई विषयगत बनाउँछ (विषयवस्तु, समय, मूल्यांकन)।
- पाठ्यपुस्तकले सिलेबसलाई क्रियाशील बनाउँछ (पाठ, उदाहरण, क्रियाकलाप)।

नेपालको सन्दर्भमा:

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा (CDC, 2071) ले समग्र दृष्टिकोण दिन्छ।
- सिलेबसले कक्षा-स्तरका लक्ष्य तोक्छ।
- पाठ्यपुस्तकले स्थानीय भाषा र सन्दर्भमा सामग्री दिन्छ।

यदि पाठ्यक्रम परिवर्तन भए सिलेबस र पाठ्यपुस्तक पनि फेरिन्छन्। पाठ्यपुस्तकले पाठ्यक्रमको भावना बोक्नुपर्छ तर यसलाई मात्र सीमित गर्नुहुँदैन।

५. मूल्यांकन र मूल्यमापनमा यिनको भूमिका

मूल्यांकन पाठ्यक्रमको अभिन्न अंग हो। फ्रिम्यान र लुइस (Freeman & Lewis, 2005) तथा लिन र ग्रोनलुन्ड (Linn & Gronlund, 2003) ले मूल्यांकनलाई पाठ्यक्रमको सफलताको मापन मानेका छन्।

- पाठ्यक्रमले समग्र मूल्यांकन नीति दिन्छ।
- सिलेबसले विषयगत उपलब्धि तोक्छ।
- पाठ्यपुस्तकले अभ्यास र परीक्षा तयारी दिन्छ।

मूल्यांकन (Assessment) र मूल्यमापन (Evaluation) शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंग हुन् जसले सिकाइ प्रक्रियाको प्रभावकारिता जाँच्छन्, विद्यार्थीको प्रगति मापन गर्छन् र पाठ्यक्रमको सफलता निर्धारण गर्छन्। नेपालको शिक्षा प्रणालीमा (राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा CDC, २०७१ तथा अन्य दस्तावेज अनुसार) पाठ्यक्रम, सिलेबस र पाठ्यपुस्तक ले मूल्यांकन तथा मूल्यमापनमा फरक-फरक तर अन्तरसम्बन्धित भूमिका खेल्छन्।

- **पाठ्यक्रम (Curriculum) को भूमिका**: पाठ्यक्रमले मूल्यांकन तथा मूल्यमापनको समग्र नीति, सिद्धान्त र ढाँचा प्रदान गर्छ। यो व्यापक योजना हो जसले शिक्षा उद्देश्य , सिकाइ उपलब्धि, मूल्यांकन प्रक्रिया (formative र summative), मूल्यमापन मापदण्ड र विद्यार्थीको सर्वांगीण विकास (ज्ञान , सीप, व्यवहार, मूल्य) लाई कसरी जाँच्ने भन्ने निर्देश दिन्छ। नेपालको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचामा मूल्यांकनलाई निरन्तर (continuous), निर्माणात्मक (formative) र निर्णयात्मक (summative) रूपमा वर्गीकरण गरिएको छ। पाठ्यक्रमले 'के मूल्यांकन गर्ने , किन र कसरी ' भन्ने आधार दिन्छ , जसले गर्दा मूल्यमापनले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार्न मद्दत गर्छ। उदाहरणका लागि , पाठ्यक्रमले जीवनोपयोगी सीप र समावेशी मूल्यांकनलाई जोड दिन्छ जसले परीक्षामा मात्र होइन व्यवहार परिवर्तन पनि जाँच्छ।
- **सिलेबस (Syllabus / पाठ्यांश) को भूमिका** : सिलेबसले विषयगत तथा कक्षा-स्तरको मूल्यांकनलाई ठोस र निर्दिष्ट बनाउँछ। यसमा सिकाइ उपलब्धिहरू (learning outcomes), एकाइहरू, परीक्षा ढाँचा , अंक विभाजन , प्रश्न प्रकार (वस्तुगत , विषयगत, व्यावहारिक) र मूल्यांकन मापदण्ड स्पष्ट रूपमा उल्लेख हुन्छन्। सिलेबसले शिक्षकलाई 'कुन विषयमा कति प्रतिशत मूल्यांकन गर्ने ' भन्ने सीमा दिन्छ र विद्यार्थीलाई परीक्षा तयारीको दायरा बुझाउँछ। नेपालमा CDC ले जारी गर्ने सिलेबसले SEE जस्ता राष्ट्रिय परीक्षाको आधार तय गर्छ, जसले निर्माणात्मक मूल्यांकन (कक्षागत कार्य, गृहकार्य) र summative मूल्यांकन

(अन्तिम परीक्षा) दुवैलाई निर्देशित गर्छ। यसले मूल्यांकनलाई व्यवस्थित र निष्पक्ष बनाउँछ।

- **पाठ्यपुस्तक (Textbook) को भूमिका**: पाठ्यपुस्तक मूल्यांकन तथा मूल्यमापनको मुख्य व्यावहारिक औजार हो। यसले सिलेबसअनुसार अभ्यास, प्रश्नोत्तर, क्रियाकलाप, परियोजना र स्व-मूल्यांकनका लागि सामग्री प्रदान गर्छ। पाठ्यपुस्तकमा रहेका अभ्यासहरूले निर्माणात्मक मूल्यांकन (formative assessment) लाई सहज बनाउँछन् भने अन्तिम अध्यायका प्रश्नहरूले summative मूल्यांकनको तयारी गर्छन्। नेपालमा CDC प्रकाशित पाठ्यपुस्तकले एकरूप मूल्यांकन सुनिश्चित गर्छ , जसले शिक्षकलाई मूल्यांकन उपकरण बनाउन र विद्यार्थीलाई आफैं जाँच्न मद्दत गर्छ। यसले मूल्यमापनलाई किताबी ज्ञानबाट व्यावहारिक सीपसम्म जोड्छ।
- **तीनबीचको अन्तरसम्बन्ध**: पाठ्यक्रमले मूल्यांकनको 'किन र के' निर्धारण गर्छ, सिलेबसले 'कसरी र कति' निर्दिष्ट गर्छ, र पाठ्यपुस्तकले 'के प्रयोग गरेर' मूल्यांकन कार्यान्वयन गर्छ। यदि पाठ्यक्रममा निरन्तर मूल्यांकन जोडिएको छ भने सिलेबस र पाठ्यपुस्तकले त्यसलाई क्रियाशील बनाउँछन्। नेपालमा मूल्यांकन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन यी तीनलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्नुपर्छ , जसले विद्यार्थीको सिकाइ सुधार्छ र शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर बढाउँछ। यसरी यिनले मूल्यांकनलाई केवल परीक्षा मात्र नभई सिकाइको निरन्तर प्रक्रिया बनाउँछन्।

६. नेपालमा पाठ्यक्रम विकासको सन्दर्भ

नेपालमा पाठ्यक्रम विकासको सन्दर्भ मुख्य रूपमा **पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (Curriculum Development Centre - CDC)** सँग जोडिएको छ , जुन शिक्षा , विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयअन्तर्गत सानोठिमी, भक्तपुरमा अवस्थित छ। यो केन्द्रले राष्ट्रिय स्तरमा विद्यालय शिक्षा (प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म) को पाठ्यक्रम , सिलेबस, पाठ्यपुस्तक तथा मूल्यांकन प्रणालीको विकास , संशोधन र कार्यान्वयन गर्छ। नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षा अधिकारलाई मौलिक हक बनाएपछि (धारा ३१) शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी , जीवनोपयोगी, संघीय संरचनासँग मिल्ने र गुणस्तरीय बनाउने दिशामा पाठ्यक्रम विकासलाई जोड दिइएको छ।

क. ऐतिहासिक सन्दर्भ

- नेपालमा औपचारिक पाठ्यक्रम विकासको सुरुवात २०११ सालतिरै भएको भए पनि आधुनिक रूपमा २०२५ साल (१९६९ ई.) मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम सेमिनारबाट सुधार सुरु भयो।

- २०४९ सालमा प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम संशोधन भयो , जसलाई २०५९/२०६३ मा फेरि परिवर्तन गरियो।
- २०६३ सालमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा (National Curriculum Framework - NCF) जारी भयो, जसलाई २०७१ सालमा संशोधन गरी आधारभूत तथा माध्यमिक तहको संरचना परिवर्तन गरियो (जस्तै आधारभूत तहमा एकीकृत पाठ्यक्रम)।
- संघीयता कार्यान्वयनपछि (२०७४ पछि) पाठ्यक्रमलाई संघ , प्रदेश र स्थानीय तहमा बाँडफाँड गरियो: CDC ले राष्ट्रिय ढाँचा र सिलेबस बनाउँछ , स्थानीय तहले स्थानीय पाठ्यक्रम (Local Curriculum) विकास गर्छन्।

ख. वर्तमान सन्दर्भ (२०८२ सम्म)

- हालको प्रमुख दस्तावेज विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ (दोस्रो संस्करण: २०७९) हो। यो २०७६ असोज २० (२०१९ सेप्टेम्बर ६) मा स्वीकृत भई २०७९ मा संशोधन भएको छ।
- यसले शिक्षा प्रणालीलाई संघीय संरचनासँग मिलाउँदै समावेशी , जीवनउन्मुख, सीप-केन्द्रित र प्रविधिमैत्री बनाउने लक्ष्य राख्छ।
- प्रमुख विशेषताहरू:
    - कक्षा १-३ सम्म एकीकृत पाठ्यक्रम (Integrated Curriculum) लागू, जसमा विषयहरू अलग-अलग नभई एकीकृत रूपमा सिकाइन्छ (जस्तै भाषा , गणित, विज्ञान, सामाजिक अध्ययन एकसाथ)।
    - कक्षा ४-८ सम्म आधारभूत तहमा स्थानीय आवश्यकता समेटेर सिलेबस।
    - कक्षा ९-१२ मा एकल धार (Single Stream) तर सामान्य र व्यावसायिक/प्राविधिक धारमा विभाजन।
    - स्थानीय पाठ्यक्रमलाई जोड: स्थानीय तहले २०% सम्म स्थानीय सन्दर्भ (भाषा , संस्कृति, पर्यावरण, व्यवसाय) समेटेर पाठ्यक्रम बनाउन सक्छन्।
    - मूल्यांकनमा निरन्तर (Continuous Assessment), निर्माणात्मक (Formative) र समापनात्मक (Summative) प्रणालीलाई प्राथमिकता।
    - समावेशी शिक्षा: अपाङ्गता भएका बालबालिका, लैङ्गिक समानता, बहुसांस्कृतिकता र वातावरण शिक्षा समेटिएको छ।
- CDC ले समय-समयमा सिलेबस संशोधन गर्छ (जस्तै २०७९ मा आधारभूत तहको पाठ्यक्रम अद्यावधिक) र पाठ्यपुस्तक प्रकाशन गर्छ। हाल SSDP (School Sector

Development Plan) र School Education Sector Plan (२०२२-२०३२) सँग जोडेर पाठ्यक्रम कार्यान्वयन भइरहेको छ।

ग. चुनौती र अवसर

- चुनौती: संघीयतामा समन्वयको कमी , शिक्षक तालिम , स्रोतसाधन अभाव , स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा कठिनाइ।
- अवसर: स्थानीय आवश्यकता समेटेर शिक्षा सान्दर्भिक बनाउने , डिजिटल तथा व्यावहारिक सिकाइ बढाउने।

७. निष्कर्ष

पाठ्यक्रम, सिलेबस र पाठ्यपुस्तक शिक्षाको तीन खम्बा हुन्। पाठ्यक्रमले दिशा दिन्छ , सिलेबसले संरचना र पाठ्यपुस्तकले कार्यान्वयन गर्छ। यिनलाई सही ढंगले जोड्दा मात्र गुणस्तरीय शिक्षा सम्भव छ। विद्यार्थीहरूले पाठ्यपुस्तक मात्र नपढी पाठ्यक्रमको समग्र लक्ष्य बुझ्नुपर्छ। जसले एकअर्कालाई पूर्णता दिन्छन्। पाठ्यक्रमले शिक्षा प्रणालीलाई दिशा र उद्देश्य दिन्छ , सिलेबसले त्यसलाई व्यवस्थित र कार्यान्वयनयोग्य बनाउँछ , र पाठ्यपुस्तकले सिकाइलाई प्रत्यक्ष , रोचक र पहुँचयोग्य बनाउँछ। यी तीनलाई अलग-अलग नभई एकीकृत रूपमा हेर्नुपर्छ। यदि पाठ्यक्रमको भावना सिलेबस र पाठ्यपुस्तकमा राम्रोसँग प्रतिबिम्बित भएन भने शिक्षा केवल किताबी र परीक्षाकेन्द्रित बन्छ, तर यदि यिनलाई सही ढंगले जोडियो भने विद्यार्थीमा जीवनोपयोगी ज्ञान , सीप, मूल्य र व्यवहार विकास हुन्छ। नेपाल जस्तो विविधतायुक्त देशमा यी तीनको सही सम्बन्ध र संतुलनले मात्र समावेशी , गुणस्तरीय र सान्दर्भिक शिक्षा सम्भव हुन्छ , जसले विद्यार्थीलाई वास्तविक जीवनको चुनौती सामना गर्न सक्षम बनाउँछ।

प्रश्नहरू

१ छोटो उत्तर आउने प्रश्नहरू (Short Answer Questions

१. पाठ्यक्रमको अवधारणा छोटकरीमा व्याख्या गर्नुहोस्।

२. पाठ्यक्रमको महत्व किन छ ? दुई कारण लेख्नुहोस्।

३. सिलेबस भनेको के हो ? यसको मुख्य विशेषता उल्लेख गर्नुहोस्।

४. पाठ्यपुस्तकको मुख्य भूमिका के हो ?

५. पाठ्यक्रम र सिलेबस बीचको मुख्य भिन्नता के हो ?

६. पाठ्यक्रम, सिलेबस र पाठ्यपुस्तक बीचको क्रमबद्ध सम्बन्ध कस्तो हुन्छ ?

७. नेपालमा पाठ्यक्रम विकासको मुख्य निकाय कुन हो ?

८. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७६ को एक मुख्य विशेषता लेख्नुहोस्।

९. मूल्यांकनमा पाठ्यक्रमको भूमिका छोटकरीमा व्याख्या गर्नुहोस्।

१०. नेपालमा स्थानीय पाठ्यक्रमको महत्व किन छ ?

२ लामो उत्तर आउने प्रश्नहरू (Long Answer Questions

१. पाठ्यक्रमको अवधारणा र महत्व विस्तृत रूपमा व्याख्या गर्नुहोस्। नेपालको सन्दर्भमा यसको सान्दर्भिकता पनि उल्लेख गर्नुहोस्।

२. सिलेबसको अर्थ, विशेषता र पाठ्यक्रमसँगको भिन्नता वर्णन गर्नुहोस्।

३. पाठ्यपुस्तकको भूमिका र महत्वबारे विस्तृत चर्चा गर्नुहोस्। यसले शिक्षण-सिकाइमा कसरी सहयोग पुर्यापउँछ?

४. पाठ्यक्रम , सिलेबस र पाठ्यपुस्तक बीचको अन्तरसम्बन्ध तथा तिनको अन्तरनिर्भरता व्याख्या गर्नुहोस्। उदाहरणसहित लेख्नुहोस्।

५. नेपालमा पाठ्यक्रम विकासको ऐतिहासिक तथा वर्तमान सन्दर्भ (२०८२ सम्म) वर्णन गर्नुहोस्। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७६/२०७९ का मुख्य विशेषता र चुनौतीहरू उल्लेख गर्नुहोस्।

३ बहुविकल्पीय प्रश्नहरू (Multiple Choice Questions - MCQ)

१. पाठ्यक्रमको दायरा कस्तो हुन्छ ?

a) साँघुरो र विषयकेन्द्रित   b) परीक्षाकेन्द्रित मात्र

c) केवल किताबी सामग्री d) व्यापक र समग्र

२. सिलेबसलाई के भनिन्छ ?

a) पाठ्यक्रमको समग्र योजना b) पाठ्यक्रमको ठोस तथा विषयगत रूप
c) लिखित किताब d) मूल्यांकन नीति

३. पाठ्यपुस्तक मुख्य रूपमा कुनको कार्यान्वयन औजार हो ?

a) पाठ्यक्रमको b) मूल्यांकनको c)सिलेबसको d) शिक्षक तालिमको

४. नेपालमा पाठ्यक्रम विकासको मुख्य निकाय कुन हो ?

a) पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (CDC) b शिक्षा मन्त्रालय (CDC)

c) राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड d) स्थानीय तह

५. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७६ अनुसार कक्षा १-३ सम्म कस्तो पाठ्यक्रम लागू छ ?

a) एकल धार b) एकीकृत पाठ्यक्रम

c) व्यावसायिक धार d) विषयगत अलग-अलग

६. मूल्यांकनमा पाठ्यक्रमले के प्रदान गर्छ ?

a) विषयवस्तुको सूची b) अभ्यास प्रश्नहरू c) समग्र नीति र ढाँचा d) समय विभाजन

७. पाठ्यक्रमबाट के बन्छ ?

a) पाठ्यपुस्तक b) सिलेबस c) परीक्षा प्रश्नपत्र d) शिक्षक गाइड

८. नेपालमा संघीयतापछि स्थानीय तहले पाठ्यक्रमको कति प्रतिशतसम्म स्थानीय सन्दर्भ थप्न सक्छन् ?

a) २०% b) १०% c) ५०% d) १००%

९. पाठ्यक्रमको मुख्य उद्देश्य के हो ?

a) परीक्षा पास गराउने b) शिक्षक नियुक्ति

c) किताब छाप्ने d) विद्यार्थीको सर्वांगीण विकास

१०. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा २०७६ ले कक्षा ९-१२ मा कस्तो पाठ्यक्रम जोड दिएको छ ?

a) बहुधार b) एकल धार (Single Stream)

c) अलग-अलग विषय मात्र d) कुनै पनि होइन

उत्तर कुञ्जीका

१. d	२ . b	३ .c	४ . a	५ . b	६. c	७ . b	८. a	९. d	१०.b